

Д-р Георги Граматиков

**ОРГАНИЗИРАНОТО ТРАКИЙСКО
ДВИЖЕНИЕ ПРЕЗ 20-ТЕ
И 30-ТЕ ГОДИНИ В ГР. ОРТАКЪОЙ
/ИВАЙЛОВГРАД/**

От края на Балканските и Първата световна война гр. Ортакъой и околията стават съсредоточие на тракийски българи - бежанци от Тракия. Те се преселват със своите мъки и страдания и надеждата един ден отново да се върнат по родните си места.

В следвоенния мирен период пред тракийските българи в гр. Ортакъой по примера на други градове заселени с компактна маса бежанци, възниква идеята за организационното им укрепване за решаването на проблемите с трудностите по оземляването, устройството с жилища и редица други проблеми.

Сложната следвоенна обстановка в България след края на Първата световна война, ускорява процеса на създаване на организирано тракийско движение в България. В края на декември 1918 г. в Одрин, предградието Караагач се провежда събор на тракийци, представители на различни кази /околии/ от Одринска Тракия. Поставя се началото на организацията "Одринска Тракия" като национална, непартийна и несвързана с политическите партии. Създават се по места дружества "Тракия", които си поставят за цел да работят за връщане на българите по родните им места, да ги организира и подпомага духовно и материално.

Ортакъойските българи - тракийци не остават назад в създаването на своя организация. На 30 януари 1919 г. в града се създава тракийско дружество. То приема устава, утвърден

от делегатите на Четвъртия редовен конгрес, свикан в София на 6 юни 1920 г., когато вече се нарича “Тракия” с върховно управление в София.

Като постоянна цел пред дружеството се поставя задачата да поддържа духовното единство и националната солидарност между българите в Тракия и техните сънародници от Царството. Да организира духовното и материалното подпомагане на българите от поробена Тракия и да работи за придобиване на политическа независимост. Ръководството на отделните дружества /клонове/ се възлага на настоятелство от 5 до 10 души, избрани с тайно гласуване и с едногодишен мандат. Дружественият празник е на 13 март – денят на превземането на Одринската крепост от българската войска.

Учреденото тракийско дружество в гр. Ортакьой се изгражда съгласно новия устав. Още през 1920 г. то вече наброява 250 члена. На 26 март същата година дружеството тържествено отбелязва Денят на падането на Одрин. По-късно, през 1924 г. е основано и Младежко тракийско дружество “Стамат Икономов” с 80 члена. Женско тракийско дружество в гр. Ортакьой е създадено през 1933 г.

И българските бежанци от Македония не остават настрана от създаването на своя организация, чиито цели са почти същите, както на техните събратя тракийци. С идеята за обединение и просвета на македонските бежанци в гр. Ортакьой е основано Македонско благотворително братство. През 1926 г. е основано Македонско женско дружество с 26 члена, а така също и Македонско младежко дружество с 30 члена.

Освен в гр. Ортакьой, тракийски дружества се основават в селата Демирлер /Железино/, Пелевун, Мандрица, Гьокче бунар /Сив кладенец/, Ак алан /Белополяне/ и др. В с. Драбишна се основава Тракийско младежко благотворително дружество “Дим. Касабов”. В гр. Ортакьой през тези години

тракийци създават Дружество на запасните офицери – 1923 г., Ловно дружество “Сокол” и Въздържателно дружество “Здраве” – 1927 г.¹

По време на преговорите в Париж, непосредствено преди подписването на Ньойския договор за всички българи е очевидно, че над Западна Тракия е надвиснала опасност. Това раздвижва старите тракийски войводи и четници, участници в националноосвободителните борби до Балканските войни. Те формират отделни чети още през юни – юли 1919 г., когато в Париж се водят най-интензивните преговори по тракийския въпрос. В районите на градовете Ортакьой, Димотика, Софлу, Гюмюрджина и други места българите започват да се въоръжават.

Решението на великите сили на конференцията в Сан Ремо през април 1920 г. да предадат Източна и Западна Тракия на Гърция, подтиква към активни действия България и Турция. В края на май 1920 г. гръцките части окупират първоначално Западна, а два месеца по-късно и Източна Тракия, където се разполагат гръцки административни власти.

Гръцката окупация на Тракия се посреща враждебно от българското и турското население. Предприемат се бързи мерки за организиране на съпротива срещу окупационните гръцки войски. Паралелно възникват български и турски комитети и въоръжени чети, в които активно участие вземат известни тракийски дейци. През май 1920 г., в щаба на командващия френските окупационни войски ген. Шарпи, не веднъж постъпват сведения за създаване на въоръжени чети в района на р. Арда. Информацията е, че в пограничните български села се появяват фалшиви митничари, а всъщност това са добре въоръжени и екипирани четници. Съобщава се за 18 подобни “митничари” в селата Мандрица, 12 в Гьокче бунар /Сив кладенец/ и около 200 в гр. Ортакьой, които са

организиран от Тодор Стамболов от с. Драбишна.

Установяват се контакти между българското и турското правителство за съвместни действия. В резултат на това, в Западна Тракия на 25 май 1920 г. е избрано Временно правителство на Западна Тракия. Важен момент в съпротивата срещу гръцката окупация в Западна Тракия е формирането на въоръжени чети и отряди от българи и турци.

Опасността от сблъсък между въоръжените чети и отряди с френските окупационни войски кара административните и военни власти в Западна Тракия да вземат необходимите мерки. Възлага се на разузнавателните органи да съберат информация за съсредоточаването и истинските им намерения. Установява се, че най-многобройни български чети, по границата са в района на гр. Ортакьой. Ортакьой е един от главните центрове за съсредоточаване на въоръжените чети, защото е разположен в най-източния сектор на границата, намира се на удобен терен и заема стратегическо положение, даващо възможност на четите да атакуват в тил гръцките войски. Организираните тук чети най-често се прехвърлят в Западна Тракия, като използват планинския характер на местността. Движат се нелегално в граничната зона и нахлуват в Западна Тракия и през градовете Свиленград, Кошукавак /Крумовград/, Мъстанли /Момчилград/ и т. н.

Надеждите на хилядите тракийски бежанци за справедливо решение на тракийския въпрос се засилват след поражението на гърците в конфликта с Турция в Мала Азия през 1922 г. Пропада идеята за образуване на “Толяма Гърция” на Балканите и в Мала Азия. В Лозана се свиква международна конференция, която търси мирно решение на споровете между Турция и Гърция.

В навечерието на Лозанската конференция становището на земеделското правителство по тракийския въпрос е фор-

мирана в няколко точки: автономия на цяла Тракия под протектората на ОН, чийто членове да гарантират нейната неприкосновеност и сигурност; всички бежанци да се върнат в тази автономна държава; да се предвиди клауза за плебисцит; да се демилитаризира цялата област; да се създаде неутрална зона за български излаз на Дедеагач.²

Решаващо значение за осъществяването на тези цели имат българо - турските отношения. Турската страна също приема Западна Тракия да бъде автономна. Автономията на Тракия се разглежда от дейците на тракийската организация и българското правителство като временно решение. В резултат на сложните дипломатически преговори между двете страни е решено да се създаде през ноември 1922 г. Българо - турска вътрешна тракийска революционна организация /ВТРО/. В учредяването на ВТРО участват от българска страна тракийските воеводи и дейци Таню Николов, Димо Николов, Коста Ненчев, Пею Поптрендафилов и др. Изработени са устав и правилник, в които се определят целите на организацията и средствата за тяхното постигане. В устава се посочва, че ВТРО се стреми да обедини всички угнетени и недоволни елементи в пределите на Тракия за извоюване на пълна политическа независимост. Изтъква се, че организацията ще се бори “срещу натрапения гръцки окупационен мандат, стремящ се да се превърне в действително гръцко владичество”. ВТРО разчита главно на въоръжена борба и подготовка на “повсеместно въоръжено въстаническо движение”.³

За създаване на добра организация се образуват селски, градски, районни и околийски комитети. Четите, които се водят от опитни войводи, са структурите които осъществяват на дело целите и задачите на организацията. Изграждат се терористични групи, тайна полиция и поща.

Изграждането на ВТРО и енергичната ѝ организационна

работа включва и създаването на околийски комитет на организацията в гр. Ортакьой, на който се поставя задачата да събира помощи за ВТРО. Ортакьой е един от пограничните пунктове, където трябва да се създадат складове за събиране на оръжие и боеприпаси, а за началник е назначен Яни Попов, опитен тракийски воевода от времето на Илинденско - Преображенското въстание. Създаването и дейността на Българо - турската ВТРО е важен етап в съвместната борба на българи и турци срещу несправедливите решения на мирните договори, сключени след Първата световна война по отношение на Тракия.

Съпротивата срещу гръцката окупация в Западна Тракия се изразява във формирането на въоръжени чети и отряди от българи и турци. Създадената организация и образуваните чети започват редица наказателни акции в редица селища на Тракия. Град Ортакьой е изходен пункт за четите, действащи по течението на р. Марица, към градовете Димотика, Софлу и Дедеагач.

През пролетта на 1923 г. правителството на Александър Стамболийски започва да ограничава дейността на ВТРО. Промяната в неговата позиция следва от решенията на Лозанската конференция, където става ясно, че Тракия се поделва между Турция и Гърция. Турция постига своята цел. В Лозана тя окончателно се утвърждава в Източна Тракия. Идеята за автономна област пропада. Въоръжената борба на българското и турското население отива към своя край.

В духа на следваната лоялна политика по отношение на мирните договори, правителството на Александър Стамболийски взема строги мерки за охрана на южната граница на България. Засилена е граничната стража с цел да се попречи на формирането и преминаването на въоръжени чети и пренасянето на оръжие и боеприпаси.

Тази позиция на българското правителство усложнява действията на четите в Тракия. Граничните войски преследват онези от тях, които се опитват да се прикрият в планинските райони по южната българска граница. Така например, голяма българо-турска чета от около 300 души е открита на около 14 км от гр. Ортакьой. Граничните войски организират нейното преследване и успяват да заловят 6 четници – 4 турци и 2 българи. Друга чета, наброяваща 100 – 150 души се опитва да премине границата но се натъква на граничен патрул и при завързалата се престрелка загива един четник.

Събитията се ускоряват с извършения на 9 юни 1923 г. в България преврат от Александър Цанков. Решението е да се преустанови революционната дейност в Западна Тракия. По този начин престава да съществува Българо-турската ВТРО, но по нареждане на главния воевода Таньо Николов четите преустановяват преминаването на южната граница и се поставят в пълна услуга на българските погранични власти за борба срещу разбойническите набези и грабежи. През юли пунктовете на организацията в Ортакьойска и Мъстанлийска /Момчилградска/ околия са обезоръжени. Събраното оръжие е предадено на военните организации в Кошукавак /Крумовеград/ и Кърджали.⁴

Част от войводите на ВТРО преустановяват своята дейност, други отказват да се обезоръжат и разформировават своите чети и продължават да действат нелегално. Те са обявени за разбойници от правителството и преследвани.

Пример в това отношение е Димо Николов, който след преврата в България на 9 юни 1923 г., организира чета от антифашисти и освобождава арестуваните земеделци, които са затворени в полицейските участъци в с. Арнауткьой /Гугутка/ и гр. Ортакьой. По време на Септемврийското въстание в гр. Ортакьой са задържани 30 – 40 комунисти и земеделци, но

освободени, след като Димо Николов предупреждава военните и полицейските власти, че в противен случай ще нападне града. Той продължава да работи в нелегалност постепенно еволюира наляво и е преследван от властта.

По същото време, в района на Ортакъойска околия нелегално се движат тракийски четници, водени от Иван Максимов. Началникът на “Обществена безопасност” към МВРНЗ с телеграма до околийския началник в гр. Ортакъой от 21 февруари 1924 г. нарежда да се арестува тракийския водач Иван Максимов. С друга телеграма от 4 март 1924 г. окръжният управител в Кърджали нарежда на околийския началник в гр. Ортакъой да съгласува действията си с местните военни власти и стражарите от околийското управление, за да преследват и заловят комитаджиите на Иван Максимов. Взетите мерки на околийския началник принуждават Иван Максимов и четниците му да преминат границата и да се укрият в Гърция.

Въпреки забраната на властта, в гр. Ортакъой и селата продължава да действа четата на войводата Димо Николов. Околийският началник в гр. Ортакъой през декември 1924 г. в своя доклад описва действията на четата, която влиза в града със 7 души четници, всички въоръжени и в една от кръчмите на града хвърлят бомба, стрелят и раняват двама граждани. За да не се дадат жертви, стражарите ги предупреждават да не стрелят и да напуснат града. Между четниците и стражарите се завързва престрелка. На помощ идва военната част, която квартирува в града. Четниците са прогонени, като един от тях е заловен. “Положението е доста сериозно, пише околийският началник. За спокойствието да се засили тукашният военен гарнизон и четата на Димо Николов – един ненормален тип да се изтегли, защото и в бъдеще ще предизвиква инциденти”.

Кметът на гр. Ортакъой Георги Грозев също се оплаква

на Мъстанлийския окръжен управител от дейността на членове на тракийската организация и тяхното поведение в града и околията. По този повод кметът получава заплашително писмо от организацията.

Срещу действията на четата на Димо Николов в гр. Ортакьой пишат писмо до МВРНЗ от Съюза на запасните офицери и подофицери, с което молят да се сложи край на “конспиративната дейност на развилнялата се тракийска чета, която с оръжие в ръка ежедневно заплашва безопасността и спокойствието на този край”. Посочва се, че жертва на четата става “поручик Петров, пронизан в ръката и гражданина Тодор Стамболов, ранен с бомба в сред града, който се бе превърнал на полесражение, от една страна властта, администрацията, а от друга четата”. В отговор на писмото МВРНЗ заявява, че се вземат всички необходими мерки за разбиването на четата, а виновните се дават на съд.⁵

Приетият през 1924 г. Закон за защита на държавата /ЗЗД/ е насочен срещу организации и лица, които са срещу властта и създават нелегални структури. С него се преследват и подлагат на репресии всички политически противници на новата власт. В гр. Ортакьой се отстраняват всички служители, които са с леви убеждения. Кметът Георги Грозев уволнява общинските служители, които са съмишленици-единофронтовци. Околийският началник изпълнява нарежданията на централната власт за изнемване оръжието на комунистите, преследване на участниците и съмишлениците на Септемврийското въстание – комунисти и земеделци, вземане на необходимите полицейски мерки за ограничаване на дейността им, събранията и манифестациите. Министърът на вътрешните работи отговаря на питането на земеделските депутати в Народното събрание срещу репресиите: “Чрез ЗЗД борбата с еднофронтовците ще продължи и ще успее. Единният фронт ще се

откаже от конспиративните си средства срещу властта. Законът ще се прилага строго и безмилостно. ЗЗД е необходим за момента”. Принуден от създалата се политическа обстановка в страната и ЗЗД, в края на 1924 г. Димо Николов разпуска водената от него чета. Все още, макар и легално, по доклади на местните кметове, през 1925 г. в Ортакьойско се движи с малка група четници тракийският войвода Димитър Маджаров.

В края на 1925 г. правителството на Александър Цанков подава оставка. На 4 януари 1926 г. е сформирано второ сговориско правителство начело с Андрей Ляпчев. Въпреки признаците на политическа либерализация, правителството не се отказва от изключителното законодателство и приемане на пълна и безусловна амнистия на земеделци и комунисти, поради страх от ново нарастване на влиянието на тези организации.

Новите политически условия в България през втората половина на 1923 г. прекратяват четническата дейност на ВРТО като единна самостоятелна организация, която съсредоточава своите усилия за организирането на тракийските бежанци в културнопросветни дружества. Изградената в гр. Ортакьой тракийска организация, съгласно изискванията на полицейските органи, е под непрестанно наблюдение от страна на околийския началник Зафир Зафиров и полицейските служители. “В Ортакьойско, както и в Кошукавашко, начело на тези организации като ръководители и куриери стоят повечето дружбаши и комунисти, за която цел е необходимо да се направи едно по-широко проучване на тези личности”, пише един от агентите на полицията. По-късно, през 1926 г. властта задържа активни дейци на тракийската организация в града, като някои от тях въдворява в Северна България.

Като противници срещу правителството през 1926 г. полицията регистрира всички онези лица в околията и ги следи

отблизо. Под наблюдение са Димо Панайотов от с. Покрован, водач на дружбашите /земяделците/, Ангел Кюсев пак от с. Покрован, който по време на земеделското управление на Александър Стамболийски завършва курс за агитатори и организатори на земеделската политическа платформа, регистриран като виден дружбаш – еднотроен, Тодор Калъчев и Ангел Кара Белята от с. Долно юбрю ерен /Долноселци/ - комунисти, Кольо Делчев кръчмар от с. Хухла – дружбаш, Яни Димитров, Стоян Налбантов и Кольо Неделчев от с. Лъджа – дружбаша, Яни Янев от с. Ак алан /Белополяне/, бивш кандидат за народен представител – дружбаш и Димитър Христов Гогов и Димитър Матов от същото село, също дружбаша, Георги Тенев, бивш кмет на с. Пелевун – дружбаш, Димитър Константинов от с. Драбишна – дружбаш, Манол Чанков от с. Атерен /Кобилино/ - дружбаш и Георги Стойчев от с. Чейр /Черничино/ - дружбаш. За тях полицията посочва, че “енергично работят против правителството на Сговора, което е атакувано от комунисти и дружбаша в Ортакъойско. Да се вземат мерки и следят долупосочените лица, които са пригодни за нелегална борба, още повече, че те служат на противодържавни идеи и подронват устоите на държавата”. Като опозиционер - противник на Демократическия сговор се определя кметът на гр. Ортакъой Георги Грозев, който по донесение на полицейските служби по време на управлението на БЗНС е бил касиер на местната земеделска дружба. ⁶

През цялата 1926 г. полицейските органи наблюдават отблизо дейността на тракийските организации по места, които са под влияние на левите сили. От Мъстанлийския окръжен управител е изпратен таен полицейски агент, който посещава Ортакъойска околия и конгресите на Тракийската организация в Ямбол и Младежката тракийска организация в началото на декември 1926 г.

Според донесението, големият брой безработни сред тракийските бежанци в Ортакьойско, Кошукавашко /Крумовградско/, Харманлийско и Свиленградско е причината за недоволството на много от тях. Комунистическото движение използва това бедствено състояние на тракийците и чрез свои агитатори по места изтъква, че за това са виновни всички досегашни буржоазни правителства. Това е една от причините тракийците да се обединят в свои дружества и Върховен комитет, чийто девиз е “Автономия на Тракия” и подобрене на материалното положение на бежанците.

Според доклада комунистите още през 1921 г. масово влизат в някои тракийски дружества. След преврата на 9 юни 1923 г., свалянето на Александър Стамболийски и обявяването на комунистите въвн от закона от правителството на Александър Цанков, всички тракийски дейци - комунисти престават да работят явно и преминават в нелегалност. Окръжното полицейско управление изпраща нареждане до околийския началник в града във връзка с появата на разбойници в района да се организират службите на полицейските и селските участъци и разузнавателните служби. При появата на разбойниците да се преследват и бързо да се действа. Крайната цел е залавянето или избиването на бандитите. В този смисъл по-нататък се разпорежда как да работят полицейските служби за разправа с политическите опоненти на властта и разбойниците. По силата на ЗЗД комунистическата партия се забранява, дейността на членовете ѝ се преследва и наказва от закона.

На 21 ноември 1926 г. в Ямбол се провежда XI редовен конгрес на Тракийската организация. В бюрото на конгреса са избрани редица комунистически дейци, между които и Лулчо Бъчваров, брат на комуниста Методи Бъчваров, обрал Ортакьойската народна банка като неин счетоводител. На

конгреса бившите воеводи и четници решават да създадат и друга организация, наречена “Преображенци”. За изработване на устава е избрана тричленна комисия, в която е включен Яни Попниколов, помощник- данъчен началник в гр. Ортакьой.

Според полицейския агент конгресът е преминал в негодование срещу правителството на министър-председателя Андрей Ляпчев, което е в резултат от нескритата подмолна агитация на комунистите.

Наред с легалната Тракийска организация полицейският агент донася, че все още действа тайна революционна организация, която уж е престанала да съществува, но продължава действията си в целия окръг. Ръководители са тракийците Димитър Маджаров, по убеждение анархист, Руси Славов и Коста Георгиев. Четничеството е унищожено привидно, тъй като на много места все още е запазено и действията му са непредсказуеми. В Ортакьойско начело на тази организация като ръководители и куриери стоят повечето дружбаша /земеделци/ и комунисти, за които според полицейския агент трябва да се направи пълно проучване.

В потвърждение на това, е една телеграма от юни 1926 г. на околийския началник в Харманли до околийския началник в гр. Ортакьой, че в района на двете околии действа нелегална тракийска група от 50 въоръжени четника, водени от Димитър Маджаров и Димитър Трендафилов. Четата се движи в района на селата Ятаджик /Маджарово/ и Махмутли /Странжево/. Наредено е тя да бъде обезоръжена, да се арестуват четниците и помагачите по места, като срещу тях се изпраща редовна войска.

Полицейският агент присъства и на конгреса на Младежката тракийска организация, която се провежда в началото на декември 1926 г. На конгреса присъстват Георги Русев Тер-

зиев – председател на Ортакьойското младежко дружество – комунист и ръководителят и агитатор на Тракийската революционна организация Георги Арабов – “опасен дружбаш”. Същият под сянката на Тракийската организация организира дружбашки “гнезда”. От тях са вършени маса изнудвания и грабежи, които под булото на Тракийската организация отиват в ръцете на користни хора. ⁷

През 1926 г. Тракийското културно благотворително дружество в гр. Ортакьой подготвя справка за броя на тракийските семейства, настанили се в града. Според достоверността на информацията, до края на 1926 г. в гр. Ортакьой има настанени 100 бежански семейства от Източна Тракия, а от Западна Тракия – 150 семейства, или общо в града са настанени 250 бежански семейства. Общо членовете на тези семейства наброяват 1340 души, като всички са получили безстопанствени къщи, неодворени и неоземлени няма. От тях нито едно семейство дотогава не е построило къща. Отчитайки членския състав на дружеството броят им е 150 като всички получават дружествения вестник, а за 1926 г. са продадени 180 бр. календари на дружеството. ⁸

През март 1927 г. околийският началник изпраща писмо до кметовете и завеждащ-полицейските участъци в околията, с което съобщава, че въпреки нееднократните му нареждания по охрана на пътищата, селищата и преследване на разбойниците, това почти не се изпълнява. Резултатите от това бездействие са, че от началото на годината зачестяват обирите и убийствата. Нарежда се да се осигури обществения ред в околията, всички кметове да имат постоянни връзки със съседните общини посредством милиционерите по охрана на пътищата и наблюдателните пунктове. Да се организира, както охраната на селищата в общината, така и тези на пътищата и установят контакти със завеждащите полицейските общин-

ски участъци. Оръжието, намиращо се в общините, да се дава на здрави и благонадеждни хора. И още ред разпореждания, за да бъде предотвратен всеки опит за обир и убийство на все още действащите разбойнически банди в околията.⁹

Оплакванията от нелегалната дейност на членове на тракийската организация в Ортакьойска околия кара Мъстанлийският окръжен управител да разпорежи през август 1927 г. да се организира преследване на тези тракийски дейци. “Вложете амбиции и с необходимата за случая настойчивост и упоритост изкоренете от околията си всички подобни нелегални групи, от която и организация да произхождат. Третирайте ги чисто и просто като разбойници”. Въпреки засилените полицейски мерки, полицейските органи отчитат, че има чувствително засилване на разбойническите нападения в цялата страна.¹⁰

С течението на времето все повече се утвърждава разбирането, че ВТРО следва да се разпусне. Под натиска на правителството, на 12 октомври 1927 г. управителното тяло на ВТРО обявява разформироването на организацията. Създава се Комитет за свободата на Тракия /КСТ/.

Комитетът за свободата на Тракия и неговите подразделения се изграждат на българска територия, главно в крайграничните южни райони на страната. И доколкото българските официални власти се обявяват против създаването и действията на въоръжените групировки на тракийци, то новите формирования са всъщност нелегални и конспиративни. Те не са масови, а с ограничен състав и съществуват паралелно с легалната тракийска организация

Така до втората половина на 1934 г. в страната съществуват фактически две паралелни тракийски организации: легалната културно-благотворителна организация и нелегалната /КСТ/, която има структури в граничните райони и окръзи.

През 1929 г. се утвърждава разпределението на районите на действие на КСТ и съответните районни пунктови началници. За Ортакъйския район за пунктов началник е утвърден Георги Грозев – бивш кмет на града.

През октомври 1930 г. централното ръководство на КСТ разглежда дейността на структурата в Ортакъйско и други райони на страната. Изводът е, че трябва да се създават дейни тройки, да се стегнат терористичните групи и да се установят по-добри връзки с тракийските културно-благотворителни дружества.

Изграденият в гр. Ортакъй КСТ изиграва изключително важна роля в разбиването на върлуващата повече от три години /1927 – 1929 г./ разбойническа шайка, която системно обира населението. На много бежанци е задигнат добитъкът, откраднати облигациите и дори запалени къщите. Има и убийства. През цялото време полицията е ням зрител и безучастен свидетел на всичко, без да вземе дори и най-малките мерки за разкриване на разбойниците. В резултат на непрекъснатия тормоз, бежанците започват да се изселват от околията. Създава се реална опасност за обезбългаряването на района. При създаването се критично положение енергично се намесват органите на КСТ в града. Те събират неопровержими доказателства за участието на хора от полицията в извършените престъпления. Голяма част от разбойниците са разобличени, заловени и предадени на властта. В това отношение особена роля изиграва пунктовият началник на КСТ в гр. Ортакъй Иван Терзиев. Чрез създадените “революционни тройки” той съумява да влезе в дирите на крадците. Заловени, те са принудени да направят признания. В резултат на получените сведения, поради недоверието в полицията, войници арестуват повече от десет души, между които 8 полицаи. Следствието разкрива, че разбойническата банда, вър-

лувала в Ортакьойско, в болшинството си е комплектувана от органи на полицията.¹¹

Тези сведения за участието на полицията в организираните разбойнически нападения не се харесват на околийския началник в гр. Ортакьой Никола Кайряков, който изпраща донесение до Мъстанлийския окръжен управител срещу членове на тракийската организация в града. “Кръстьо Георгиев и Иван Табаков работят нелегално под булото на някаква тракийска идея и са членове на Тракийската организация”. Искането на полицейския началник е да бъдат търсени и арестувани.¹²

След извършеният на 19 май 1934 г. военен преврат в страната, само 4 месеца по-късно, КСТ е принуден да се саморазпусне. През това време все още има прояви на отделни дейци на тракийската организация, които самоволно се намесват в административната власт, като игнорират местните общински и държавни структури. За подобна проява на саморазправа е писмото на околийския управител в Ивайловград до областния директор в гр. Стара Загора, който настоява проявените лица да бъдат интернирани във вътрешността на страната, което да послужи за пример на местните тракийски организации от околията, които в миналото са вършили подобни действия.

Изолираните прояви на отделни тракийски дейци не е пречка Ортакьойската структура на тракийци да се включи успешно в решаването на едни от най-наболелите и жизненоважни въпроси – оземляването, придобиването на жилища, осигуряването на работа и прехраната на тракийските бежанци, които нито за миг не изоставят идеята за завръщане по родните места, но тя все повече се превръща в трудно реализирана мечта. Макар и някои не дотам законни действия от страна на някои четници, ортакьойските членове на КСТ

заемат полагащото им се място в историята на тракийското движение в града и района.

На 14 февруари 1938 г. членовете на ръководството на културнопросветно и благотворително дружество “Тракия” в Ивайловград, чийто председател е Георги Дименчев, а секретар Георги Налбантов – учители, на свое заседание разглеждат материалното състояние на бежанците от града и околията. След разискванията ръководството приема резолюция, която изпраща до министър-председателя, министъра на войната, министъра на вътрешните работи и народното здраве и министъра на финансите: “1. Че имотите /ниви, къщи, дворни места и градини/ раздадени на бежанците от града и околията са извънредно скъпо оценени, поради което много от тях отказват да подпишат договорите за оземляването, а други напускат околията и се изселват във вътрешността, където намират и си закупуват по-евтини и добри имоти и поради това околията обезлюдява; 2. Че бежанците от Източна Тракия и Мала Азия са в абсолютна невъзможност да изплащат дадените им от държавата имоти по Закона за селскостопанското настаняване на бежанците /ЗССНБ/; 3. Че дадените им облекчения с наредбата – закон от 15 октомври 1937 г. съвсем не са достатъчни, за да им дадат възможност да бъдат изправни към държавата по отношение задълженията си по ЗССНБ. А знае се, че последната жертвува техните много ценни имоти с Ангорския договор от 1925 г. за уреждане дипломатическите отношения с Турция; 4. Че това тежко материално положение постоянно гнети бежанците и им убива всяка вяра в по-светло бъдеще, когато точно в нашата погранична околия е нужен по-здрав и по-бодър дух на българина-бежанец, който е бил и ще бъде винаги верен страж на родината”.

Ръководството на тракийското дружество приема като решение да благодари от името на бежанците от околията на

всички български правителства за положените от тях грижи. Същевременно моли правителството да нареди по законодателен ред оценките на раздадените досега имоти на бежанците от Западна Тракия по ЗСНБ да бъдат намалени с 50 %, които да се изплащат с облигации. На онези, които са изплатили имотите си да им се върнат надвзетите 50 %.

Имотите, раздадени на бежанците от Източна Тракия и Мала Азия се предлага да им се отстъпят безвъзмездно по законодателен път. След изплащането на имотите от западните тракийци, последните да имат право да разполагат напълно с тях – да ги прехвърлят или продават.¹³

Твърде активна и разнообразна е културнопросветната дейност на Тракийското младежко дружество “Стамат Икономов”. Един от най-активните членове на дружеството е Никола Спиров. Под негово ръководство и със съдействието на Христо Келешев към дружеството е създадена самодейна театрална група, която представя не веднъж пиесите “Иванко”, “Хъшове”, “Когато гръм удари”, “Делба” и др. Изнасят се поредица от беседи и сказки за тракийското национално-освободително движение, за историческата съдба и разорение на българите от Тракия, за Илинденско-Преображенското въстание, Странджанската комуна и др. Дружеството не остава настрана и от общественополитическите проблеми на страната. Активисти на дружеството през годините са Иван Терзиев, Георги Дименчев, Костадин Арабов, Тодор Пулев, Коста Стоев, Димитър Янакиев, Борис Бояджиев, Благой Славов, Захарина Арабова и др.¹⁴

Първите години от дейността на Тракийското дружество в Ивайловград са от съществено значение за живота на тракийските бежанци. То се появява в един решителен момент, когато им се решават едни от най-болезнените и жизненоважни въпроси. В новите следвоенни условия то търси и нами-

ра нови форми за протест и борба, съдейства за оземляване, придобиване на жилища, осигуряване на работа и прехрана. Тракийци нито за миг не изоставят идеята за завръщане по родните места, но за съжаление тази мечта става все по-далечна и е свързана с международните отношения, които са установени след края на Първата световна война.

БЕЛЕЖКИ:

¹ Филчев, И. Тракийският въпрос и тракийското движение в България. С., 2007, с. 159, 160, 173, 254; Изложение за състоянието на Мъстанлийски окръг. Кж., 1930, с. 68 – 69.

² Становище на българското правителство. Изявление на министър Даскалов. – Победа, бр. 203, 7 окт. 1922, с. 1; Трифонов, Ст. Антантата в Тракия 1919 – 1920 година. С., 1989, с. 233 – 253.

³ ЦДА, ф. 189к, оп. 1, а. е. 7, л. 3.

⁴ Трифонов, Ст. Българското националноосвободителното движение в Тракия, 1919 – 1934. С., 1988, с. 90 – 140; Филчев, И. Цит. съч., с. 190 – 257.

⁵ ДА – Кж., ф. 18к, оп. 1, а. е. 1, л. 103 – 123; ф. 237к, оп. 1, а. е. 15, л. 9 - 10.

⁶ Пак там, ф. 13к, оп. 1, а. е. 32, л. 82; ф. 18к, оп. 1, а. е. 6, л. 78; ф. 237к, оп. 1, а. е. 15, л. 49.

⁷ Пак там, ф. 13к, оп. 1, а. е. 32, л. 5, 77 – 82.

⁸ ЦДА, ф. 637к, оп. 1, а. е. 49, л. 63.

⁹ ДА - Кж, ф. 13к, а. е. 37, л. 84.

¹⁰ Пак там, ф. 18к, оп. 1, а. е. 6, л. 52.

¹¹ Трифонов, Ст. Цит., съч., с. 158 – 175.

¹² ДА – Кж, ф. 18к, оп. 1, а. е. 6, л. 55.

¹³ - Беломорец, бр. 24, 20 февр. 1938, с. 4.

¹⁴ Пак там, ф. 89к, оп. 1, а. е. 2, л. 4; Стефанов, И., Д. Чанков. Комунистическото движение в Ивайловградския край през 1919 – 1930 г. – Известия на музеите от Южна България /ИМЮБ/, кн. 9, 1983, с. 218 – 219.